

ENHOJUST
PENTRU O JUSTIȚIE ANTIRASISTĂ DE MEDIU ȘI DE LOCUIRE
FOR AN ANTIRACIST ENVIRONMENTAL AND HOUSING JUSTICE

CU SPRIJINUL UNUI GRANT AL

Foundation Open Society Institute
în colaborare cu
Open Society Foundations.

ENHOJUST POLICY BRIEF:

PENTRU O JUSTIȚIE ANTIRASISTĂ DE MEDIU ȘI DE LOCUIRE (ÎN ROMÂNIA)

Cercetare realizată de: Enikő Vincze (coord), Vasile Gîlbea, Alexandru Luchian, Bogdan Mincu, George Iulian Zamfir. Materiale vizuale: Radu Gaciu, István Szakáts

Proiect implementat de Fundația Desire între ianuarie 2020 – iunie 2022
(https://www.desire-ro.eu/?page_id=3918)

Raportul ENHOJUST în limba română : <https://www.desire-ro.eu/?p=4054>

Policy brief în limba engleză: <https://www.desire-ro.eu/?p=4069>

23.03.2022. Policy brief în limba română

CUPRINS

INTRODUCERE. MATRICEA CONCEPTUALĂ ENHOJUST

1. Matricea conceptuală ENHOJUST în contextul proiectului
2. Justiția de mediu, și dreptul la un mediu sănătos
3. Justiția locativă, și dreptul la locuință adecvată
4. Justiția locativă și de mediu, și dreptul de a locui în mediu sănătos
5. Justiția antirasistă de mediu și de locuire, și dreptul de a nu fi exclus de la dreptul de a locui în mediu sănătos

PARTEA I. POLUARE/ TOXICITATE, LOCUIRE ȘI SĂNĂTATE : Concluzii, cu formularea unor principii pentru politicile publice ce ar trebui să răspundă la inegalitățile rasializate produse de tripla nedreptate mediu toxic – locuire inadecvată – sănătate precară

1. Obiectivele studiului nostru
2. Concluzii privind formarea zonei rezidențiale din Pata Rât și principii pentru politici care să soluționeze situații locative de acest fel
3. Concluzii privind poluarea zonei Pata Rât și principii pentru politici care să răspundă la situații de acest fel

PARTEA II. REGLEMENTĂRI PRIVIND RELAȚIA DINTRE MEDIU, SĂNĂTATE ȘI LOCUIRE: Nevoia urgentă de a îmbunătăți legislația din domeniul dreptului la mediu sănătos, precum și mecanismele de urmărire a cazurilor de locuire în mediu toxic de către instituțiile statului

1. Armonizarea legislației românești cu cea europeană în domeniul mediului
2. Lacune legislative în România cu privire la locuirea în mediu sănătos
3. Nevoia de a îmbunătăți mecanismele instituționale de urmărire a cazurilor de locuire în mediu toxic

POSTFAȚĂ. REVENDICAREA UNEI POLITICI PUBLICE PENTRU O JUSTIȚIE ANTIRASISTA DE MEDIU ȘI DE LOCUIRE

1. Integrarea revendicărilor ENHOJUST în trendul european recent al conștientizării legăturii între justiția de mediu și justiția socială
2. Principiile revendicărilor ENHOJUST izvorâte din recunoașterea pericolelor locuirii în mediu toxic
3. Obligațiile autorităților publice locale cu privire la dreptul la mediu sănătos, și în particular cu privire la protejarea celor mai vulnerabili expuși la toxicitate datorită mediului în care locuiesc
4. Obligațiile autorităților publice locale cu privire la dreptul la locuință adecvată, și în particular cu privire la protejarea celor mai vulnerabili expuși la toxicitate datorită mediului în care locuiesc
5. Cuvânt de încheiere : Obligația de a asigura condiții pentru realizarea justiției antirasiste de mediu și de locuire sau a dreptului de a locui în mediu sănătos pentru toți

INTRODUCERE. MATRICEA CONCEPTUALĂ ENHOJUST (Enikő Vincze)

CUPRINS

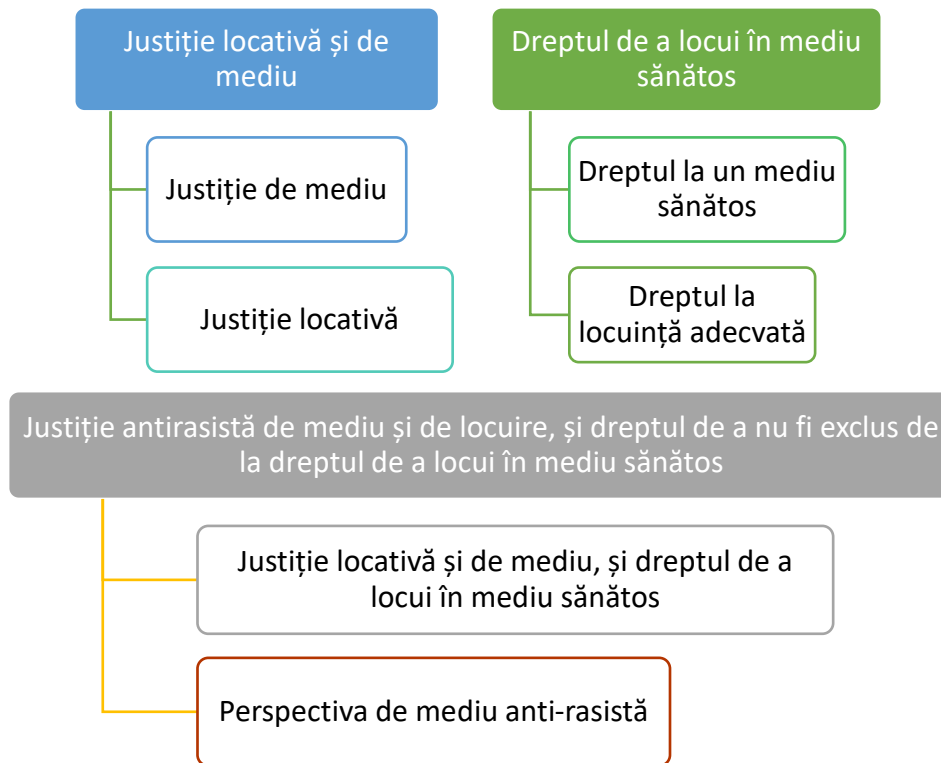
1. Matricea conceptuală ENHOJUST în contextul proiectului
2. Justiția de mediu, și dreptul la un mediu sănătos
3. Justiția locativă, și dreptul la locuință adecvată
4. Justiția locativă și de mediu, și dreptul de a locui în mediu sănătos
5. Justiția antirasistă de mediu și de locuire, și dreptul de a nu fi exclus de la dreptul de a locui în mediu sănătos

1. Matricea conceptuală ENHOJUST în contextul proiectului

Prin cercetarea derulată în proiectul ENHOJUST ne-am propus să surprindem fenomenul locuirii în mediu toxic, îmbinând perspectiva sociologică cu cea legislativă, medicală și cea tehnică, de măsurare a poluării aerului în zone private de condiții adecvate de locuire. Rezultatele cercetării sunt discutate în Partea I și II a raportului.

Prin campania media ENHOJUST vrem să contribuim la conștientizarea legăturii dintre mediu poluat, locuință inadecvată și sănătate precară, dar și la responsabilizarea statului cu privire la obligațiile sale legate de asigurarea, prin politici publice, a dreptului de a locui în mediu sănătos și de crearea unor condiții socio-economice în care toți oamenii pot să facă uz de acest drept.

Pe lângă cele două mari seturi de activități de mai sus, prin ENHOJUST am mai urmărit și **elaborarea conceptului de justiție antirasistă de mediu și de locuire**. Capitolul introductiv al raportului nostru este dedicat acestui demers, detailând matricea conceptuală de mai jos. Ea a fost gândită cu scopul de a reflecta complexitatea interdependențelor dintre locuire, mediu și sănătate, și diferitele forme ale justiției sociale.

Convingerea noastră este, că în România e nevoie de politici de mediu, de locuire și de sănătate care să adopte o perspectivă antirasistă și să elimine posibilitatea ca oamenii stigmatizați și inferiorizați pe baza etniei sau clasei sau statutului lor social, să fie forțați, din cauze diverse, să locuiască într-un mediu toxic ce le pune sănătatea și viața în pericol. Din acest motiv, la finalul său raportul nostru va formula câteva recomandări pentru o politică intersecțională antirasistă. Dincolo de filele raportului, urmărim să contribuim la construirea unei solidarități antirasiste între mișcarea ecologistă și mișcarea pentru dreptate locativă care ar putea veni și în susținerea mai largă a recomandărilor ENHOJUST.

2. Justiția de mediu, și dreptul la un mediu sănătos

Conceptul justiției de mediu datează din anii 1980, când mișcări civice din Statele Unite ale Americii au revendicat dreptul pentru grupurile rasiale marginalizate de a fi protejate față de mediile toxice. Mișcarea s-a extins apoi, atât geografic (și în țări din Sudul Global), cât și tematic (incluzând printre victimele injustiției de mediu și alte grupuri dezavantajate, și aducând în discuție și discriminarea internațională de mediu).

Dincolo de mișcările civice, inițiative legislative din alte state arată că nu doar că este de dorit ca problema justiției de mediu să se reglementeze din punct de vedere juridic, ci și că acest lucru este posibil dacă există voință politică. Un exemplu este Assembly Bill No. 1628/ 2019 din

Statele Unite ale Americii, textul căruia este accesibil aici:

https://leginfo.legislature.ca.gov/faces/billNavClient.xhtml?bill_id=201920200AB1628.

Dar trebuie să amintim în acest context și Convenția de la Aarhus, un tratat internațional al ONU (Aarhus Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters). Ghidul elaborat pentru a veni în ajutorul implementării acestei convenții este accesibil aici:

https://unece.org/DAM/env/pp/Publications/Aarhus_Implementation_Guide_interactive_eng.pdf).

Prin Legea Nr. 86 din 10 mai 2000 România a ratificat Convenția de la Aarhus, deci și-a asumat că o va respecta și implementa prin măsuri adecvate pe plan național (legea este accesibilă aici - http://mmediu.ro/app/webroot/uploads/files/1_Conventia_Aarhus.pdf). Argumentele aduse în această lege includ nevoia de a:

- recunoaște că orice persoană are dreptul să trăiască într-un mediu adecvat sănătății și bunăstării sale ;
- cetățenii trebuie să aibă acces la informație, să fie îndreptățiți de a participa la luarea deciziei și să poată avea acces la justiție în probleme de mediu și să beneficieze, după caz, de asistență pentru a-și exercita acest drept.

Legea 86/ 2000 prevede printre multe altele că:

- nu va cere nici o derogare de la drepturile existente privind accesul la informație, participarea publicului la luarea deciziei și accesul la justiție în probleme de mediu
- în cazul oricărei amenințări iminente a sănătății umane sau a mediului, cauzată de activitățile umane sau datorată unor cauze naturale, toate informațiile care ar da posibilitatea publicului să ia măsuri de prevenire sau să amelioreze efectele negative provocate de acea amenințare și care sunt deținute de o autoritate publică sunt diseminate imediat și fără nici o întârziere membrilor publicului, care pot fi afectați.

Integrarea principiului justiției de mediu în sistemul internațional al drepturilor omului s-a realizat prin ideea **dreptului la un mediu sănătos**. Acest drept a fost recunoscut de Consiliul pentru Drepturile Omului al Organizației Națiunilor Unite în octombrie 2021 (HRC/RES/48/13). Actul adoptat este un reper foarte important pentru legislația de mediu al fiecărei țări membre, pentru că dreptul la un mediu sănătos crează o obligație a statului de a controla poluarea, de a elabora și implementa o legislație care să protejeze oamenii afectați de problemele de mediu și de a asigura justiție de mediu în acest fel. Dreptul la un mediu sănătos este conectat cu alte drepturi, precum dreptul la apă, la hrană, sau **dreptul la sănătate**. Principiul urmărit de către dreptul la un mediu sănătos este acela de a adresa impactul negativ al mediului asupra sănătății oamenilor, ceea ce este o noutate față de abordarea tradițională din domeniu care se limita la calitatea mediului în sine, și neglija relația cu sănătatea oamenilor afectați de mediul poluat/toxic.

Prin Legea de revizuire nr. 429/2003, în Constituția României s-a inclus Art. 35 – Dreptul la mediu sănătos, și câteva paragrafe subsecvente, printre care : (1) Statul recunoaște dreptul

oricărei persoane la un mediu înconjurător sănătos și echilibrat ecologic ; (2) Statul asigură cadrul legislativ pentru exercitarea acestui drept.

Legătura între dreptul la un mediu sănătos și justiție de mediu înseamnă garantarea dreptului la un mediu sănătos pentru toți, indiferent de clasă și statut social, etnie, profesie, sau alte caracteristici identitare și/ sau socio-economice. Pe scurt, această legătură se referă la nevoia de realizare a justiției sociale în ceea ce privește impactul mediului asupra sănătății. Defapt, ideea justiției de mediu rezultă din recunoașterea că nu toți au acces egal la dreptul la un mediu sănătos din cauza unor inegalități socio-economice mai largi existente în societatea capitalistă, dar și unor tratamente instituționale discriminatorii la adresa unor grupuri vulnerabile.

3. Justiția locativă, și dreptul la locuință adecvată

Justiția locativă este un concept mai larg decât noțiunea dreptului la locuire, pentru că, dincolo de aspectul juridic al drepturilor locative se referă la toate condițiile sociale, economice și politice care fac posibil ca toți oamenii să facă uz efectiv de dreptul lor la locuire reglementat de legislație.

Justiția locativă este manifestarea justiției sociale în domeniul locuirii : adică înseamnă o stare de fapt în care toți oamenii au acces efectiv la locuințe adecvate, indiferent de clasă sau statut social, etnie, profesie sau alte criterii identitare sau socio-economice. Putem deci spune, că justiția locativă se traduce, pe de o parte, în dreptul la locuință adecvată, iar pe de altă parte în politici de locuire și de dezvoltare care dezvoltă fondul de locuințe recunoscând valoarea socială a locuințelor.

În ceea ce privește **dreptul la locuință adecvată**, acesta a fost recunoscut ca **parte a dreptului la un nivel de trai adecvat** în articolul 25 din Declarația Universală a Drepturilor Omului din 1948 și în articolul 11.1 din Pactul internațional privind drepturile economice, sociale și culturale din 1966. De atunci, alte tratate internaționale privind drepturile omului au conectat dreptul la o locuință adecvată la **dreptul la protecția domiciliului și a vieții private**.

<https://www.ohchr.org/EN/Issues/Housing/Pages/AboutHRandHousing.aspx>

Comitetul pentru Drepturile Economice, Sociale și Culturale al Organizației Națiunilor Unite a subliniat că dreptul la o locuință adecvată nu trebuie interpretat în mod restrictiv. Mai degrabă, acesta ar trebui văzut ca fiind **dreptul de a trăi undeva în siguranță, pace și demnitate**.

Caracteristicile dreptului la o locuință adecvată sunt clarificate în principal în observațiile generale nr. 4 (1991) ale Comitetului privind dreptul la o locuință adecvată și nr. 7 (1997) privind evacuările forțate. **Libertățile** incluse în dreptul la locuință adecvată sunt: protecția împotriva evacuărilor forțate și a distrugerii și demolării arbitrare a locuinței proprii; dreptul de a nu fi supus unei ingerințe arbitrare în propria locuință, în viața privată și în familie; precum și dreptul alegerii reședinței, stabilirea locului unde să se locuiască și libertatea de mișcare. Iar **drepturile componente** ale dreptului la o locuință adecvată includ: siguranța deținerii locuinței; restituirea locuinței, a terenurilor și a proprietății; accesul egal și nediscriminatoriu la o locuință adecvată; și participarea la luarea deciziilor legate de locuințe la nivel național și comunitar.

Biroul Înalt al Drepturilor Omului al Organizației Națiunilor Unite consideră că dreptul la locuință adecvată înseamnă **satisfacerea simultană a șapte criterii**, după cum urmează :

- Securitatea legală a posesiunii: indiferent de tipul posesiunii se impune garantarea protecției legale împotriva evacuării sau altor riscuri legate de locuire.
- Accesibilitatea financiară: costurile financiare ale locuirii nu trebuie să fie atât de mari încât să facă imposibilă satisfacerea altor nevoi (alimente, educație școlară, îngrijirea sănătății, etc).
- Locuibilitatea: asigurarea unor elemente, precum spațiu adecvat, protecție față de frig, căldură, vânt, ploaie etc, și protecție față de alte elemente care pun în pericol sănătatea (ex. poluare).
- Accesibilitatea serviciilor, facilităților și infrastructurii: apă potabilă adecvată, colectare de deșeuri, electricitate, surse de încălzire, igienă
- Accesul tuturor persoanelor: nevoile speciale ale persoanelor sărăce, ale persoanelor cu dizabilități, persoanelor care aparțin unor grupuri discriminate, ale victimelor unor dezastre naturale sau politice.
- Locația: asigurarea accesului la diverse opțiuni de angajare, servicii medicale, școli, instituții pentru îngrijirea și educația copiilor, asigurarea locuinței în mediu sănătos (nu în medii poluate sau în apropierea unor surse toxice).
- Adecvarea culturală: asigurarea exprimării identității culturale și stilului de viață preferat.

În ceea ce privește **reconectarea ideii de locuință la valoarea sa socială**, aceasta trebuie să plece, precum a menționat de multe ori și Leilani Farha, Raportorul Special ONU pe Locuire Adecvată, de la recunoașterea că în ultimele decenii, peste tot în lume, locuința a devenit mai degrabă un obiect de investiție sau o marfă speculativă, în care investitorii își parchează capitalul cu scopul creșterii profitului (de exemplu : Statement of the Special Rapporteur on the right to adequate housing, 79th session of UNECE, Committee on Housing and Land Management, Ministerial Meeting, 2017; Guidelines for the implementation of the right to adequate housing, 2019).

4. Justiția locativă și de mediu, și dreptul de a locui în mediu sănătos

Precum am arătat în cele două puncte de mai sus, noțiunile componente cu care operăm în proiectul ENHOJUST sunt deja recunoscute în legislația internațională (justiție de mediu și dreptul la mediu sănătos ; justiție locativă și dreptul la locuință adecvată), chiar dacă realitățile societății capitaliste pe care le trăim nu permit realizarea lor, și chiar dacă ele nu sunt în totalitate transpuse în legislația românească și nu sunt asigurate prin politicile publice din România.

Pornind de la aceste recunoașteri, ENHOJUST și-a propus să elaboreze un nou concept la intersecția celor două tipuri de justiție : **conceptul justiției locative și de mediu**. Dacă justiția de mediu înseamnă adăugarea dreptului la mediu sănătos, iar justiția locativă înseamnă asigurarea dreptului la locuință adecvată, justiția locativă și de mediu înseamnă **asigurarea dreptului de a locui în mediu sănătos**.

Punerea în relație a locuirii cu mediul și cu sănătatea se bazează pe recunoașterea faptului că, condițiile locative nu includ doar caracteristicile casei în care trăim, ci și ale mediului în care locuințele noastre sunt amplasate. De aceea, dreptul la mediu sănătos se leagă foarte strâns de dreptul la o locuință adecvată. Sau, altfel spus, justiția de mediu și justiția locativă, în sensurile elaborate mai sus, sunt interconectate.

Dreptul la mediu sănătos implică în mod direct și organic dreptul de a locui într-un mediu sănătos. Invers spus, **locuirea în mediu toxic încalcă dreptul la mediu sănătos, dar și dreptul la o locuință adecvată, precum și dreptul la sănătate.**

Omul trăiește într-o locuință care îi oferă sau nu șansa să se protejeze împotriva unor boli, precum și șansa de a se trata adecvat atunci când se îmbolnăvește. Starea locuinței dar și mediul în care locuința este amplasată, este o condiție a sănătății. Cei care locuiesc în condiții inadecvate sau într-un mediu poluat, evident că sunt mai vulnerabili față de boli și sunt privați de factorii necesari pentru a se trata.

Bolile care ne pun viața în pericol se datorează în mare parte factorilor de mediu (de la locul de muncă, din jurul locuinței, din proximitatea școlilor, etc). Speranța de viață și speranța de viață trăită în sănătate sunt determinate și de calitatea apei, aerului și solului. Dar ea depinde, desigur, și de starea locuinței în care trăim și de condițiile în care muncim.

5. Justiția antirasistă de mediu și de locuire, și dreptul de a nu fi exclus de la dreptul de a locui în mediu sănătos

Referindu-se la nedreptatea de mediu dintr-un context rasist, în anii 1970 și 1980 activiștii mișcării pentru justiție de mediu au început să folosească conceptul de **rasism de mediu**.

Știm că în general rasismul neagă demnitatea umană unor categorii de persoane inferiorizate de către societatea majoritară datorită etniei și/ sau stării lor social-economice. Dar nu face "doar" asta. Rasismul ucide prin privarea persoanelor stigmatizate de condițiile adecvate ale vieții. Rasismul poate săucidă și **prin forțarea oamenilor să locuiască în medii toxice**, punându-le în pericol sănătatea și viața. În astfel de cazuri avem de-a face cu fenomenul rasismului de mediu. Rasismul de mediu face posibilă și încearcă să justifice mutarea forțată a unor oameni lângă platforme toxice (precum rampe de deșeuri, stații de epurare a apei), dar și construirea unor platforme otrăvitoare la o distanță redusă de locuințele celor care sunt inferiorizați, stigmatizați și desconsiderați atât de societatea majoritară în general cât și de politica locativă, de mediu și de sănătate în mod special.

Justiția antirasistă de mediu și de locuire impune politici publice care :

- pun în legătură locuirea, mediul și sănătatea ;
- pornesc de la analiza conexiunilor dintre locuirea inadecvată, mediul toxic și sănătatea precară sau chiar speranța de viață redusă;
- au potențialul să rezulte în asigurarea pentru toți a unor condiții de viață caracterizate, printre altele, de locuire în mediu sănătos ;

- includ măsuri adiționale pentru contracararea efectelor rasismului de mediu asupra categoriilor identitare (de ex romii) și/ sau sociale (de ex săracii) ce sunt excluse tocmai datorită rasismului de mediu de la dreptul de a locui în mediu sănătos.

Pe scurt, justiția antirasistă de mediu și de locuire înseamnă o stare de fapt în care nimănui **nu îi este restricționat exercițiul dreptului de a locui în mediu sănătos, sau în care nimeni nu este exclus de la acest drept.** Precum afirmă Ordonanța de Guvern nr. 137 din 31 august 2000 privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare, aprobată prin Legea 48/2002, în România ar trebui să fie garantate egalitatea între cetățeni, precum și excluderea privilegiilor și discriminării în exercitarea drepturilor economice, sociale și culturale, printre ele dreptul la locuință, dar și dreptul la sănătate, și dreptul la mediu sănătos. Traducând prevederile legislației anti-discriminare la cazul dreptului de a locui în mediu sănătos, statul român este obligat să asigure că în România nu există discriminare nici în acest domeniu: adică nu este restricționat dreptul nimănui de a locui în mediu sănătos, sau nu există practici, criterii, prevederi, comportamente care fac deosebire între persoane pe bază de rasă, naționalitate, etnie, apartenență la o categorie defavorizată și altele, și astfel discriminează și creează inegalitate. **Egalitatea între cetățeni și excluderea discriminării sunt principii care trebuie aplicate și în cazul dreptului de a locui în mediu sănătos.**

Aceeași lege a anti-discriminării afirmă clar, că măsurile speciale implementate în vederea protecției persoanelor defavorizate nu doar că nu sunt discriminatorii la adresa celor care nu au nevoie de ele ca să facă uz de drepturile lor, dar sunt necesare pentru prevenirea discriminării precum și pentru asigurarea egalității între oameni în ceea ce privește accesul în fapt la drepturile asigurate de lege. De aceea, **justiția antirasistă de mediu și de locuire impune nu doar politici publice universale în vederea asigurării pentru toți a dreptului de a locui în mediu sănătos. Ea necesită și măsuri speciale adresate persoanelor care se confruntă cu locuirea în mediu nesănătos și datorită tratamentului inegal și rasismului instituțional pe baza apartenenței lor la o etnie sau la o categorie defavorizată.**

PARTEA I. POLUARE/ TOXICITATE, LOCUIRE ȘI SĂNĂTATE (Bogdan Mincu, Alexandru Luchian, Enikő Vincze)

CONCLUZII, CU FORMULAREA UNOR PRINCIPII PENTRU POLITICILE PUBLICE CE AR TREBUI SĂ RĂSPUNDĂ LA INEGALITĂȚILE RASIALIZATE PRODUSE DE TRIPLA NEDREPTATE „MEDIU TOXIC - LOCUIRE INADECVATĂ - SĂNĂTATE PRECARĂ”

CUPRINS

1. Concluziile Părții I a raportului ENHOJUST în lumina obiectivelor studiului nostru
2. Concluzii privind formarea zonei rezidențiale din Pata Rât și principii pentru politici care să soluționeze situații locative de acest fel
3. Concluzii privind poluarea zonei Pata Rât și principii pentru politici care să răspundă la situații de acest fel

1. Concluziile Părții I a raportului ENHOJUST în lumina obiectivelor studiului nostru

Investigația ENHOJUST despre poluare prezentată în acest raport, este o analiză de tip cascadă. În Secțiunea A am discutat despre (1) Poluarea cu particule în suspensie PM2.5 și PM10; (2) Poluarea cu particule în suspensie și Covid-19; (3) Elementele care transformă rampele de deșeuri poluatoare în situri toxice; (4) Efectele toxicității rampelor de deșeuri asupra sănătății oamenilor; precum și despre (5) Cazuri de rampe de deșeuri toxice și acțiuni activiste din România. De la acest nivel general, în Secțiunea B am trecut la studiul nostru de caz din Cluj-Napoca: în partea I am analizat formarea și perpetuarea Pata Rât ca zonă rezidențială și ca zonă a rampelor de deșeuri municipale; apoi în partea a II-a am prezentat rezultatele măsurării poluării aerului cu PM2.5, PM10 și H2S prin senzorii proprii amplasați în 2021 la 800 de metri de la rampele de deșeuri; iar în partea a III-a am discutat despre problemele de sănătate ale locuitorilor din Pata Rât pe baza rezultatelor anchetei medicale realizate de noi în 2021.

Față-n față cu o problemă atât de complexă și îngrijorătoare pentru milioane de oameni, precum este poluarea aerului, în **concluziile noastre ne referim la ea din punctul de vedere al relației dintre mediu, locuire și sănătate așa cum aceasta ni se relevă prin informațiile extrase din studiul nostru de caz din Pata Rât Cluj-Napoca. Concluziile întregii noastre investigații permit, însă, o generalizare de la acest caz singular la alte cazuri similare din România, și anume la cazuri în care:**

- Nu doar se **încalcă dreptul de a locui într-un mediu sănătos** și, prin asta, **dreptul la o viață sănătoasă**;
- Ci se întâmplă și:
  - o atât **fenomenul distribuirii inegale a efectelor poluării** (în funcție de distanța la care oamenii locuiesc de zonele toxice);

- cât și **rasializarea inegalităților produse în cadrul unei nedreptăți mai largi, cea produsă la intersecția mediului toxic, locuirii inadecvate și sănătății precare.**

Cel din urmă fenomen se întâmplă tocmai datorită rasismului instituțional și formelor sale specifice precum rasismul de mediu și rasismul inerent politicii de locuire.

În vederea asigurării sănătății pentru toți, politicile de mediu-locuire-sănătate trebuie să facă urgent dreptate tuturor celor care suferă de pe urma amplasării în apropierea zonelor unde locuiesc a unor rampe de deșeuri sau incineratoare de deșeuri (precum arată și exemplele menționate în raportul nostru din Cheajna și București, Tg. Jiu, Băicoi sau Iași) sau a altor situri industriale toxice. Sancționarea acestor poluatori, care nu otrăvesc doar mediul natural ci și oamenii, trebuie să fie pe măsura efectelor lor negative, până la obligarea lor de a se re tehnologiza astfel încât să înceteze să mai fie toxice sau chiar până la închiderea lor. Și mai mult, acestea trebuie să meargă mână-n mână cu despăgubirile acordate persoanelor care suferă de pe urma toxicității create de poluatori. Dincolo de aceste intervenții, însă, este nevoie de interzicerea evacuării forțate a persoanelor/ familiilor române și/ sau sărace și relocarea lor, prin constrângere, în apropierea unor rampe de deșeuri, stații de epurare a apei sau platforme industriale toxice, respectiv de asigurarea unor alternative locative celor care, în lipsa altor locuri unde să locuiască, în trecut s-au stabilit în proximitatea acestora.

Concentrându-ne, deci pe relația mediu-locuire-sănătate din perspectiva inegalităților rasializate, în cele ce urmează formulăm concluziile majore ale studiului nostru de caz din Pata Rât, definind – în căsuțele de la finalul celor două părți ale concluziilor observate, și câteva principii ce ar trebui respectate în căutarea soluțiilor relevante nu doar în cazul Pata Rât, ci în toate situațiile similare.

2. Concluzii privind formarea zonei rezidențiale din Pata Rât și principii pentru politici care să soluționeze situații locative de acest fel

Zonele de locuire din Pata Rât Cluj-Napoca s-au format de-a lungul a cinci decenii (marea lor majoritate, însă, în ultimii 20 de ani) sub impactul mai multor cauze structurale. Cele din urmă au făcut ca oamenii care lucrează/ lucrează în oraș să nu aibă resurse financiare suficiente pentru a plăti costurile locuirii în altă parte din cauza mării discrepante între veniturile lor reduse și prețurile de locuințe de pe piața imobiliară. Toate acestea se întâmplă în condițiile în care statul român și guvernarea locală nu le oferă locuințe sociale adecvate și accesibile ca preț în alte zone ale orașului, și mai mult, nu le oferă oamenilor protecție împotriva evacuărilor forțate, de pe urma cărora ei devin persoane fără locuințe adecvate, căutând refugiu în Pata Rât. Cazul zonelor rezidențiale din Pata Rât ne arată spectrul larg al responsabilității administrației publice locale față de formarea zonelor rezidențiale în apropierea rampelor de deșeuri toxice: în relație cu cea mai veche colonie (Dallas), ale căror locatari realizează selectarea gunoaielor de pe rampă în beneficiul tuturor clujenilor, autoritățile practică o politică de nepăsare, din când în când ascunsă sub pretextul unei pasive toleranțe; în relație cu zona de locuire informală constituită pe str. Cantonului, responsabilitatea primăriei clujene este una indirectă dar activă, aceasta evacuând și orientând înspre acest teritoriu grupuri mai mici sau mai mari de romi din alte zone ale orașului,

acceptând amplasarea unor locuințe acolo de către organizații umanitare sau oferindu-le alternativa (chiar în scris) de a-și ridica acolo o locuință improvizată în regim propriu; responsabilitatea administrației publice locale față de locuitorii din Pata Rât este cea mai directă și activă față de cei care stau în casele modulare pe care chiar primăria le-a construit cu dedicație romilor lângă rampele de deșeuri, deci într-o zonă industrială toxică.

Toate cele de mai sus nu s-ar fi întâmplat dacă statul român și autoritățile locale ar fi respectat tratatele internaționale în ceea ce privește asigurarea dreptului la locuințe adecvate pentru toți, precum și interzicerea și prevenirea evacuărilor.

Zonele rezidențiale formate nu s-ar fi acutizat și permanentizat dacă conducerea orașului cu un buget anual de peste 400 de milioane de euro ar fi avut voința politică de a investi în mutarea locatarilor din Pata Rât în locuințe sociale adecvate din oraș.

Existența zonei de locuințe Pata Rât în apropierea rampelor de gunoi a devenit posibilă și din cauza rasismului instituțional împotriva romilor și a oamenilor săraci, acesta fiind un act care nu doar inferiorizează, dezumanizează și stigmatizează oamenii zi de zi, ci și le pune în pericol viața. Marginalizarea și segregarea teritorială în acest caz, și în cazuri similare, înseamnă vulnerabilizarea față de boli care pun în pericol viața și reduc speranța de viață a oamenilor.

De aceea, **printre principiile pe care ENHOJUST le consideră importante de respectat de o politică publică care să răspundă la astfel de situații se află și următoarele:**

- **garantarea accesului la locuințe adecvate pentru toți într-un mediu curat;**
- **asigurarea în fapt la locuințe sociale adecvate a categoriilor sociale eligibile conform legii locuinței și cu prioritate a celor mai săraci cu condiții de locuire precare, prin construirea unui număr necesar de locuințe sociale publice și un sistem just de atribuire;**
- **prevenirea evacuărilor forțate prin măsuri integrate de locuire și de asistență și beneficii sociale;**
- **interzicerea relocării persoanelor rome și altor persoane sărace sau fără adăpost în apropierea unor platforme toxice (precum sunt rampele de deșeuri, alături de stațiile de epurare a apei, și numeroase situri industriale);**
- **asigurarea unui program de locuire în cazul fiecărui proiect de regenerare urbană care, prin definiție, schimbă nu doar mediul construit ci și structura socială a populației din zonele ce trec prin schimbări urbanistice majore, cu scopul de a proteja victimele vulnerabile ale acestor transformări și a le asigura, după caz, alternative locative adecvate.**

3. Concluzii privind poluarea zonei Pata Rât și principii pentru politici care să răspundă la situații de acest fel

Poluarea aerului cu Hidrogen sulfurat (un gaz toxic specific rampelor de deșuri), măsurată la casele modulare din Pata Rât depășește limitele standardelor naționale ale statului român (pentru media zilnică, pe o perioadă de lungă durată, pragul maxim admis de Hidrogen sulfurat de 0.008 mg/m³ sau 0.006 ppm; și pragul de 0.015 mg/ m³ sau 0.011 ppm, în cazul mediei anuale). Aceste depășiri au cunoscut valori alarmante de mari în anumite perioade ale anului 2021. Nu avem de ce presupune că în alți ani situația ar fi fost altfel. Deci oamenii care locuiesc în casele modulare trăiesc de aproape 12 ani în acest mediu, fiind expuși un timp îndelungat acestei poluări. În plus, valoarea H₂S măsurată în Pata Rât/ casele modulare aflate la 800 de metri de rampele de deșuri a fost întotdeauna cu mult mai mare decât cea pe str. Soporului din Cartierul Gheorgheni, ceea ce arată o mai mare expunere a persoanelor care locuiesc în Pata Rât, sau, altfel spus, o distribuție inegală a expunerii la substanțe toxice.

În ceea ce privește media anuală a valorilor măsurate la casele modulare în cazul PM_{2.5}, aceasta a fost de: 74ug/m³; iar în cazul PM₁₀ a fost de : 225 ug/m³. Pe lângă încălzirea cu lemne, sau cu peturi sau alte materiale inadecvate în lipsă de altceva, sau arderea deșeurilor în jurul gospodăriilor în timp de iarnă, incendiile ocazionale întâmplare pe rampe, precum și traficul specific rampelor de deșuri care emite gaze nocive zi și noapte sunt factorii poluatori în acest caz. Valorile măsurate în 2021 la casele modulare sunt depășiri enorme, nepermise, foarte periculoase față de valorile limită definite atât de Organizația Mondială a Sănătății, cât și a de legislația românească. Raportat la limitele valorilor permise pe 24 ore a prezenței particulelor în suspensie PM_{2.5} și PM₁₀, în Pata Rât acestea au fost depășite după cum urmează: în cazul PM_{2.5}: 86 zile; în cazul PM₁₀: 97 zile pe an. În cazul celor care locuiesc în casele modulare din decembrie 2010, expunerile la valori atât de mari ale particulelor în suspensie PM_{2.5} și PM₁₀ și timp de atâtea zile/ an se întâmplă de aproape 12 ani.

Pe lângă măsurătorile noastre, ar fi trebuit să atragă atenția autorităților răspunzătoare și unele declarații publice ale Comitetului Județean Cluj pentru Situații de Urgență. Precum cea din septembrie 2017, când acesta a anunțat că în Pata Rât există poluare masivă din cauza lacului de levigat din gropile de gunoi (o cantitate de aproximativ 6.000 de metri cubi extinsă pe o suprafață de 3 hectare); precum și datorită depășirilor de 750 de ori mai mari pentru azotul amoniacal și de 12,8 ori pentru cloruri, deci pentru substanțele toxice foarte periculoase pentru mediu și sănătatea oamenilor (Mediafax, 09.09.2017). Sau cea din ianuarie 2020, când acest Comitet a declarat o posibilă stare de urgență, sprijinind astfel solicitarea președintelui Consiliului Județean, Alin Tișe, de a deschide Centrul de Gestionare Integrată a Deșeurilor fără autorizație de mediu. S-a declarat: populația din vecinătatea acestor depozite „temporare” este expusă riscului de boli, cu funcție pulmonară afectată, evenimente cardio-respiratorii, infecții respiratorii acute, exacerbarea bolilor cronice, otrăvire cu amoniac, metan și hidrogen sulfurat (Decizia nr. 1 a Comitetului Județean Cluj pentru Situații de Urgență, 29.02.2020).

Numărul foarte redus al persoanelor de peste 65 de ani din cele 3 comunități anchetate în 2021 (un număr de doar 15 persoane) ne face să susținem, că speranța de viață în aceste comunități este mult mai redusă decât media pe România, care în 2019 era de 78 de ani (la rândul său cu vreo 6 ani mai redusă decât media în statele membre ale UE). În Pata Rât trăiește o populație vulnerabilă expusă la poluarea de mediu timp de decenii, accesul căreia la servicii de sănătate este suboptim. Abundă diagnosticele de boli cronice, însă medicația pentru acestea este frecvent abandonată, de multe ori din lipsa mijloacelor financiare. De asemenea, oamenii au frecvente simptome asociate atât cu poluarea, cât și cu boli respiratorii frecvente și debilitante, însă, în lipsa programelor de screening la nivelul acestei populații, multe dintre ele rămân nediate diagnosticate. Boli precum astmul bronșic, BPOC, bolile inimii sau cancerurile de diferite tipuri sunt probabil frecvente. Rămase nediate diagnosticate, ele duc la o calitate a vieții scăzută, capacitatea redusă a muncii și deces prematur.

Toate cele de mai sus nu s-ar întâmpla, dacă autoritățile administrative responsabile de gestionarea deșeurilor nu ar fi violat prevederile UE cu privire la acest domeniu, scăpând de infringement datorită unor măsuri parțiale făcute în ultimele clipe ale termenelor prevăzute (de ex reamplasarea cu câțiva metri în zonă a rampelor, închiderea parțială, deschiderea unor rampe așa-zis temporare).

Autoritățile urbane nu respectă recomandările CE cu privire la măsurarea poluării aerului în mai multe puncte din oraș, inclusiv în Pata Rât, iar măsurătorile făcute de administratorii rampelor de deșeuri nu sunt făcute publice ele. În plus, oamenii care locuiesc în zonă nu sunt informați de rezultatele acestor măsurători și, dacă ar fi cazul, evident că nu sunt susținuți în efortul lor de mutare de acolo.

Autoritățile administrației publice locale nu au respectat prevederile legislației românești și internaționale cu privire la distanța minimă dintre o zonă rezidențială și o platformă toxică. Totodată, ele nu au respectat standardele legislației românești cu privire la o locuință adecvată, fie ea socială sau de necesitate.

Autoritățile publice locale nu consultă oamenii atunci când îi mut într-o zonă toxică, și nici atunci când decid să amplaseze o platformă toxică în apropierea lor.

Atunci când se admite că există poluare în Pata Rât, asta se face în momente excepționale și cu alte scopuri decât cele de protecție a celor afectați direct de această poluare.

De când locuiesc în Pata Rât, oamenilor nu li s-a oferit posibilitatea să facă un screening al stării lor de sănătate, și nici măcar autoritățile de resort nu s-au interesat de informarea și consultarea acestora cu privire la efectele nocive ale locuirii în zonă toxică.

Din toate motivele enumerate mai sus, cazul Pata Rât este un exemplu al situațiilor în care standardele de mediu ale rampelor de deșeuri au fost încălcate de-a lungul mai multor decenii împreună cu standardele de locuire, nemaivorbind de lipsa unei planificări urbane care să consulte oamenii afectați de marile dezvoltări infrastructurale sau care să protejeze nevoile de locuire și de sănătate ale acestora.

Printre principiile pe care ENHOJUST le consideră importante de respectat de o politică publică care să răspundă la astfel de situații se află și următoarele

- **Măsurătorile privind poluarea aerului efectuate în zonele rezidențiale aflate în proximitatea unor rampe de deșeuri, stații de poluare a apei, sau alte platforme toxice, trebuie să se efectueze și de către autoritățile publice, nu doar de poluatori, sau măsurătorile celor din urmă trebuie supravegheate din partea unei comisii de specialitate. Iar rezultatele acestor măsurători trebuie comunicate oamenilor afectați, și, după caz, trebuie luate măsuri ferme atât împotriva poluatorilor, cât și în favoarea persoanelor afectate.**
- **Trebuie să se impună și să se respecte ferm distanța minimă între o zonă rezidențială și o platformă toxică care asigură sănătatea locuitorilor, oamenii trebuie informați și consultați cu privire la orice dezvoltare de infrastructură care le afectează siguranța locuirii și sănătatea.**
- **Celor care (încă) locuiesc în zone toxice, trebuie să li se ofere gratuit servicii medicale de screening repetate periodic, și după caz, trebuie să li se ofere consultații de specialitate și terapii adecvate, și/ sau o alternativă locativă într-o locuință adecvată într-o altă zonă a localității.**
- **Este imperativă elaborarea și implementarea unor măsuri integrate care să repare atât injustiția produsă de mediul toxic, cât și nedreptatea locativă în vederea asigurării efective a dreptului de a trăi o viață sănătoasă. Deoarece în astfel de situații avem de-a face cu o injustiție complexă care se produce la intersecția dintre mediu, locuire și sănătate dar și planificare urbană, este nevoie ca autoritățile statului să elaboreze și implementeze seturi de politici publice multi- și inter-sectoriale.**
- **Cele din urmă trebuie susținute atât de o legislație națională adecvată care să acopere toate domeniile implicate și să acorde atenție corelărilor dintre ele, cât și de mecanisme de finanțare care să asigure implementarea acestora oriunde este nevoie de ele pe plan local.**

PARTEA II. REGLEMENTĂRI PRIVIND RELAȚIA DINTRE MEDIU, SĂNĂTATE ȘI LOCUIRE (Vasile Gîlbea, George Zamfir, Enikő Vincze)

NEVOIA URGENTĂ DE A ÎMBUNĂȚĂȚI LEGISLAȚIA DIN DOMENIUL DREPTULUI LA MEDIU SĂNĂTOS, PRECUM ȘI MECANISMELE DE URMĂRIRE A CAZURILOR DE LOCUIRE ÎN MEDIU TOXIC DE CĂTRE INSTITUȚIILE STATULUI

CUPRINS

1. Armonizarea legislației românești cu cea europeană în domeniul mediului
2. Lacune legislative în România cu privire la locuirea în mediu sănătos
3. Nevoia de a îmbunătăți mecanismele instituționale de urmărire a cazurilor de locuire în mediu toxic

1. Armonizarea legislației românești cu cea europeană în domeniul mediului

Odată cu aderarea României la Uniunea Europeană, România a fost obligată să-și armonizeze legislația națională în ceea ce privește capitolul mediu cu prevederile legale ale Uniunii Europene, obligație pe care statul român nu a îndeplinit-o în totalitate. Deși împotriva României au fost declanșate procedurile de infringement de către Comisia Europeană, după parcurgerea tuturor fazelor procedurale statul român nu a luat măsurile necesare pentru remedierea problemelor. În vederea evitării deschiderii de noi proceduri de infringement din partea Comisiei Europene pe capitolul mediu, precum și pentru închiderea procedurilor care sunt în derulare, România trebuie să ducă până la capăt următoarele măsuri :

- armonizarea legislației naționale cu cea europeană în ceea ce privește politica de mediu;
- **transpunerea integrală a noilor norme ale UE privind:**
  - o **gestionarea deșeurilor;**
  - o **depozitele de deșeuri;**
  - o tratarea apelor urbane reziduale;
  - o calitatea aerului înconjurător.

Dincolo de armonizare și transpunere legislativă pe probleme de mediu, poluarea aerului și locuirea în mediu toxic va continua să afecteze sănătatea oamenilor și să pună în pericol viața acestora dacă pachetul de legi nu va fi implementat prin planuri de măsuri concrete pe plan local.

În Partea I a raportului nostru am formulat deja concluzii și principii ale intervențiilor de care este nevoie pentru a asigura că:

- în viitorul apropiat se va preveni formarea unor zone rezidențiale în mediu toxic și/ sau amplasarea unor platforme toxice în apropierea așezărilor umane;

- platformele toxice din apropierea zonelor rezidențiale se vor închide sau se vor oferi locuințe alternative adecvate și accesibile ca preț persoanelor care locuiesc în mediu toxic.

În această secțiune a raportului am putut observa că din 2005 încoace, prin legi, ordonanțe de urgență, sau hotărâri guvernamentale din domeniul mediului, statul român a introdus multe norme juridice importante legate de rampe de deșeuri, epurarea apei uzate, și alte medii contaminate. În cele de mai sus am selectat o serie de prevederi privind :

- măsurarea poluării mediului ;
- informarea și consultarea populației cu privire la problemele mediului în care locuiesc ;
- urmărirea riscurilor pentru sănătatea populației ale poluanților și luarea de măsuri imediate pentru protecția sănătății ;
- eliminarea poluanților care afectează sănătatea populației;
- evaluarea toxicității, precum și a frecvenței și a amplitudinii expunerilor umane și ecologice la mediul contaminat cu poluanți care în anumite concentrații pot reprezenta un risc semnificativ pentru sănătatea umană și mediu;
- protecția așezărilor umane;
- distanța de protecție față de corpul depozitului ce trebuie să fie de cel puțin 1.000 m pentru depozitele de deșeuri nepericuloase și periculoase ;
- amplasarea clădirilor cu funcții de locuire în zone care nu afectează grav sănătatea prin factori poluanți (particule în suspensie, gaze, metale etc) ;
- standardele încăperilor de locuit privind mărimea spațiului, iluminatul, ventilația, cantitatea de aer ;
- obligația operatorilor de unități poluatoare de a lua toate măsurile necesare în vederea diminuării disconfortului produs.

2. Lacune legislative în România cu privire la locuirea în mediu sănătos

Prevederile prezentate mai sus definesc drepturile populației în domeniul mediului, și se bazează pe recunoașterea obligațiilor statului de a defini și implementa măsuri menite să asigure pentru toți accesul efectiv la aceste drepturi. Dar, din păcate, în sine ele nu motivează autoritățile să acționeze în sensul dorit. Lipsa unor prevederi explicite cu privire la sancțiunile ce pot fi aplicate în cazurile în care statul și autoritățile sale de la nivel central și local își încalcă aceste obligații oferă celor din urmă posibilitatea de a se extrage de sub obligațiile lor din acest domeniu.

Precum am văzut, în legislația de mediu există chiar unele prevederi explicite privind relația între mediu și locuire. Ele sunt înrădăcinate până la urmă în **Declarația internațională a drepturilor omului și mediului** adoptată la Geneva în 1994. Cea din urmă precizează printre altele, că aceste drepturi includ și dreptul la condiții de locuit într-un mediu sănătos, nepoluat, și nedegradat de activități care pot afecta sănătatea și bunăstarea oamenilor.

Unele norme privind protecția mediului au fost preluate în reglementările legale din domeniul sănătății, dar nu într-un mod care să genereze măsuri efective pentru protecția sănătății populației în caz de locuire în zone cu poluanți care în concentrații mari și de pe urma unor expuneri îndelungate duc la îmbolnăviri și chiar și la moarte. **Ordinul Ministrului Sănătății nr. 536 din 23 iunie 2007**, în articolul 11, a preluat norma ca distanța minimă de protecție sanitară, recomandată între zonele protejate și o serie de unități care produc disconfort și riscuri sanitare, să fie de 1000 de metri. Dar asta este departe de a genera măsuri efective de protecție față de efectele locuirii în mediu toxic.

În legislația locuirii din România nu găsim prevederi care să recunoască dreptul de a locui în mediu sănătos și/ sau să definească obligațiile statului precum și ale autorităților administrației locale în relație cu acest drept. Din păcate, **legislația internațională cu privire la o locuință adecvată, stabilită de către Comitetul pentru Drepturi Economice, Sociale și Culturale al Națiunilor Unite prin Comentariul General nr. 4**, nu este transpusă și respectată de statul român. Astfel, în România nu sunt asigurate cele șapte criterii ale locuirii adecvate, printre ele nici prevederile care privesc locuirea în mediu curat și sănătos, sau asigurarea unei infrastructuri locative (apă, canalizare, salubritate) necesare unei vieți trăite în sănătate. Este nevoie urgentă de modificări legislative din domeniul locuirii care să elimine aceste lipsuri în general, și în mod particular să reglementeze dreptul de a locui într-o locuință adecvată amplasată într-un mediu sănătos.

Mai departe, în România nici **legislația socială care definește dreptul la o locuință pentru categorii de persoane vulnerabile (persoane marginalizate social, persoane cu dizabilități, copii)** nu explicitează protecția acestora față de efectele nocive ale locuirii în mediu toxic. Pentru a susține nevoia de reglementări care să asigure locuirea adecvată în mediu sănătos ar fi nevoie de preluarea normelor relevante în acest sens din legislația mediului în legislația socială. Mai ales datorită faptului că tocmai persoanele vulnerabile, dezavantajate și marginalizate sunt expuse riscurilor locuirii în locuințe inadecvate și chiar a locuirii în mediu toxic, nefiind protejate de legislația românească nici față de evacuările forțate și neavând garanții efective pentru a putea face uz în fapt de dreptul lor la locuință promis de lege.

La rândul său și legislația antidiscriminare ar trebui să preia considerentele normelor legale din domeniul protecției mediului, dintre care noi am accentuat câteva în acest capitol al raportului ENHOJUST. **Ordonanța de Guvern nr. 137 din 31 august 2000 privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare, aprobată prin Legea 48/2002** cu modificările ulterioare afirmă nevoia de a garanta egalitatea între cetățeni, și de a exclude privilegiile și discriminările în exercitarea drepturilor economice, sociale și culturale, printre ele dreptul la locuință. Pentru a reglementa în mod adecvat dreptul la mediu sănătos și în relație cu locuirea, este nevoie ca și legea antidiscriminării să aibă prevederi explicite în acest sens. Adică să interzică și să sancționeze discriminarea instituțională care, făcând deosebire între persoane pe bază de rasă, naționalitate, etnie, limbă, religie, categorie socială, convingeri, sex, orientare sexuală, vârstă, handicap, boală cronică necontagioasă, infectare HIV, apartenență la o categorie defavorizată, împinge persoanele discriminate pe aceste baze în situații de locuire în mediu toxic.

În Introducerea raportului ENHOJUST am observat deja, iar în ultimul capitol al raportului, cel cu revendicările noastre, vom reveni la această idee, că justiția antirasistă de mediu și de locuire impune nu doar politici publice universale în vederea asigurării pentru toți a dreptului de a locui în mediu sănătos. Ea necesită și măsuri speciale adresate persoanelor care se confruntă cu locuirea în mediu nesănătos și datorită tratamentului inegal și rasismului instituțional (al cărui manifestare este și rasismul de mediu) pe baza apartenenței lor la o etnie sau la o categorie defavorizată. Discriminarea romilor sărăciți în ceea ce privește accesul la o locuință adecvată în mediu sănătos nu este “doar” o discriminare instituțională multiplă, ci și o discriminare sistemică. Pentru că ei sunt cei care nu au resurse financiare și proprietăți care să le permită să locuiască în altă parte decât zonele cele mai ieftine din localități, sau să se mute din locațiile unde trăiesc în cazul în care corporațiile sau statul amplasează unități poluatoare în apropierea lor. Și tot ei sunt cei care au acces foarte redus sau deloc la justiție, precum și la participarea la deciziile locale/ naționale cu privire la locuire și la mediu. Doar în momentul în care se va recunoaște și în România că nedreptățile sunt rasializate, se va putea întâmpla și aici ceea ce s-a întâmplat în SUA după anii 1980, când activiști de culoare, și în mod special Benjamin Chavis, au inițiat termenul de rasism de mediu, începând să aibă un impact asupra legislației de mediu (precum arată Richard J. Lazarus în articolul său din 2000 intitulat “Environmental Racism! That’s What It Is.”

De aceea considerăm, că o altă lege în care ar fi nevoie de introducerea unor prevederi speciale formulate cu scopul asigurării dreptului la locuire în mediu sănătos pentru toți, dar și de norme pentru prevenirea și combaterea rasismului de mediu care expune categoriile sociale rasializate la locuirea în mediu toxic, ar putea fi **Legea nr. 2 din 4 ianuarie 2021 privind unele măsuri pentru prevenirea și combaterea antițigănistului**. Pentru că anti-țigănistul nu constă doar în „manifestări verbale sau fizice, motivate de ură împotriva romilor, îndreptate împotriva romilor ori a proprietăților acestora”, ci și în politici care direct sau indirect conduc la ghetoizarea romilor în zone toxice sau tolerează astfel de situații fără să intervină împotriva lor. Precum vom arată în ultimul capitol al raportului nostru, în sinteza revendicărilor, prevenirea și combaterea rasismului de mediu trebuie să se obiectiveze printre altele în mai multe măsuri concrete la nivel local de la interzicerea și prevenirea evacuărilor forțate, prin asigurarea în fapt a unor locuințe sociale adecvate într-un mediu sănătos, până la relocarea imediată a persoanelor/ grupurilor/ comunităților care locuiesc în medii ce prezintă pericol de toxicitate, în locuințe adecvate dintr-un mediu sănătos.

3. Nevoia de a îmbunătăți mecanismele instituționale de urmărire a cazurilor de locuire în mediu toxic

Pe urma demersurile noastre de solicitări de informații de la **instituții publice cu atribuții în probleme de mediu** și răspunsurile primite, putem atrage atenția guvernanților din România și tuturor instituțiilor implicate în probleme de mediu, asupra lacunelor instituționale în ceea ce privește **(re)cunoașterea și evidența cazurilor existente de locuire în mediu toxic în vederea**

identificării unor soluții pentru ele și prevenirea ocurenței altor noi cazuri. Până nu va exista la nivel central **o voință politică de coordonare a eforturilor** în acest sens, din păcate aceste probleme se vor tergiversa.

Instituțiile vor continua să se eschiveze de responsabilități, și în loc să răspundă într-un mod echivoc, pot trimite cererile de informații și de soluții dintr-o parte în alta a rețelei instituționale pe orizontală și verticală. Până nu va fi clar **cine este responsabil cu privire la încălcarea dreptului la mediu sănătos, sau a normelor legislative existente privind așezările umane în relație cu siturile toxice** (precum rampele de deșeuri, stațiile de epurare a apei și altele asemenea), sau cu privire la nerespectarea prevederilor pe care le-am prezentat în această parte a raportului ENHOJUST, nu va fi tras nimeni la răspundere și crima de a plasa oameni sau a-i lăsa să locuiască în medii care pun sub risc sănătatea și viața, sau de a autoriza platforme periculoase pentru sănătate în apropierea de zone rezidențiale, nu va fi nici sancționată și nici oprită.

În contextul **modelului de dezvoltare spațială inegală** combinat cu transformarea locuinței nu doar în bun tranzacționat pe piață, ci într-unul obiect al speculațiilor financiare, locuința devine și mai inaccesibilă pentru cei cu venituri reduse. Terenuri care în trecut erau ținte ale abandonului devin puncte de interes pentru investiții imobiliare. În acest context se manifestă rasismul ecologic/de mediu: romii sunt fie direct împinși să locuiască în zone toxice, fie nu au decât această alternativă la îndemână, acestea fiind zonele pe care autoritățile locale le consideră adecvate.

Dacă legislația românească și mecanismele rețelelor de instituții publice cu atribuții în protecția mediului nu vor încerca să reechilibreze inegalitățile produse de economia de piață, dezvoltarea pentru profit va continua să genereze efecte negative atât asupra mediului cât și asupra sănătății oamenilor. De aceea, prin proiectul ENHOJUST susținem că și în România este nevoie de **politici care să adreseze expunerea inegală la poluarea mediului și locuirii inadecvate, și în mod particular vulnerabilitățile maxime ale comunităților rome sărăcite ale căror sănătate și viață sunt puse în pericol de locuirea în mediu toxic.**

**POSTFAȚĂ. REVENDICAREA UNEI POLITICI PUBLICE
PENTRU O JUSTIȚIE ANTIRASISTA DE MEDIU ȘI DE LOCUIRE (Enikő Vincze)**

CUPRINS

1. Integrarea revendicărilor ENHOJUST în trendul european recent al conștientizării legăturii între justiția de mediu și justiția socială
  2. Principiile revendicărilor ENHOJUST izvorâte din recunoașterea pericolelor locuirii în mediu toxic
  3. Obligațiile autorităților publice locale cu privire la dreptul la mediu sănătos, și în particular cu privire la protejarea celor mai vulnerabili expuși la toxicitate datorită mediului în care locuiesc
  4. Obligațiile autorităților publice locale cu privire la dreptul la locuință adecvată, și în particular cu privire la protejarea celor mai vulnerabili expuși la toxicitate datorită mediului în care locuiesc
  5. Cuvânt de încheiere : Obligația de a asigura condiții pentru realizarea justiției antirasiste de mediu și de locuire sau a dreptului de a locui în mediu sănătos
-
1. Integrarea revendicărilor ENHOJUST în trendul european recent al conștientizării legăturii între justiția de mediu și justiția socială

Deși implicațiile mediului poluat asupra drepturilor omului sunt resimțite de indivizi și comunități din întreaga lume, consecințele sunt resimțite cel mai acut de acele segmente ale populației care se află deja în situații vulnerabile, inclusiv popoarele indigene, persoanele în vârstă, persoanele cu dizabilități, femei. (Rezoluția Consiliului pentru Drepturile Omului al Organizației Națiunilor Unite în octombrie 2021 (HRC/RES/48/13).

Inegalitățile în ceea ce privește expunerea la mediul poluat care pune în pericol sănătatea sunt abordate doar într-o oarecare măsură de politicile și practicile europene actuale. Acestea vor continua și în viitor, de aceea ele necesită o recunoaștere sporită la diverse nivele ale guvernării. O mai bună aliniere a politicilor sociale și a politicilor de mediu, precum și o acțiune locală îmbunătățită pot ajuta la îmbunătățirea abordării justiției de mediu (European Environment Agency: Unequal exposure and unequal impacts: social vulnerability to air pollution, noise and extreme temperatures in Europe, 2019).

Față-n față cu o problemă atât de complexă și îngrijorătoare pentru milioane de oameni, precum este poluarea aerului, pe baza analizelor prezentate în Partea I și II a raportului ENHOJUST, în acest capitol final vom formula **revendicări cu privire la justiția antirasistă de mediu și de locuire în contextul României.**

Cu acest demers ne raliem la recente constatări ale European Environment Agency (EEA) cu privire la interconectarea inegalităților de mediu și inegalităților sociale, contribuind la dezbaterile curente despre justiția socială și de mediu în Europa (EEA: *Unequal exposure and unequal impacts: social vulnerability to air pollution, noise and extreme temperatures in Europe*, 2019, <https://www.eea.europa.eu/publications/unequal-exposure-and-unequal-impacts/environmental-justice-environmental-hazards-and/view>). Raportul EEA din 2019 observă, că răspunsurile de politici la nivel local, reflectând oarecum politicile mainstream/tradiționale ale Uniunii Europene, în cel mai bun caz reflectă asupra poluării aerului și poluării fonice din punctul de vedere al întregii populații, neglijând să trateze această problemă din punctul de vedere al grupurilor dezavantajate sau cel al inegalităților sociale care se manifestă și în inegalitatea în ceea ce privește efectele poluării asupra oamenilor. EEA concluzionează: **este nevoie de politici de mediu, sociale și economice, care să adreseze expunerea inegală la pericolele poluării, precum și vulnerabilitățile inegale ale diferitelor grupuri.** Și, în continuare, face apel la cercetări care să arate care sunt aceste grupuri vulnerabile pentru a putea ști ce categorii de persoane trebuie abordate prin ce politici și acțiuni. **Cercetarea noastră realizată în România în 2021 răspunde și ea la această nevoie atât din punct de vedere empiric, cât și din punct de vedere conceptual.**

În consens cu problematizarea EEA, în 2020 agenția European Environmental Bureau (EEB) a publicat raportul *Pushed to the wastelands: Environmental racism against Roma communities in Central and Eastern Europe* (<https://eeb.org/library/pushed-to-the-wastelands-environmental-racism-against-roma-communities-in-central-and-eastern-europe/>). Acest Raport a identificat 32 de cazuri din Europa Centrală și de Est, implicând 150000 de persoane din comunități rome din Europa, și a constatat că există trei mari moduri prin care romii sunt afectați de injustiția de mediu: (1) nu au acces la servicii publice de mediu, sau au acces foarte limitat la apă curată, la servicii de colectare a deșeurilor, în timp ce zonele din apropierea lor beneficiază de acestea; (2) comunitățile rome de multe ori sunt constrânse în lipsa altor alternative să locuiască și/ sau să muncească în medii degradate și poluate, în zone industriale contaminate, sau în teritorii expuse unor pericole de mediu precum inundațiile; (3) comunitățile rome sunt victime ale unor evacuări forțate din locații cu valoare economică care le-ar putea asigura acces (și) la resurse naturale precum terenuri necontaminate, apă și alte utilități. **Cercetarea ENHOJUST realizată prin analiză legislativă, printr-un chestionar aplicat agențiilor de mediu și instituțiilor județene ale administrației publice din România, precum și prin studiul de caz despre Pata Rât din Cluj-Napoca efectuat prin multiple metode, fundamentează prin date despre poluare, sănătate și locuire revendicări formulate și în legătură cu fenomenele de mai sus identificate de EEB cu scopul de a le adresa decidenților din România.**

Numim recomandările noastre revendicări, și nu pur și simplu recomandări, pentru că situațiile la care ne referim sunt foarte urgente de soluționate, deoarece pun în pericol sănătatea și viața oamenilor. Și anume, ne referim aici la **circumstanțe în care categorii sociale vulnerabilizate de situația lor socio-economică precară și de stigmatizarea/ rasializarea etniei sau statutului lor social ajung să locuiască în mediu toxic care le scurtează viața trăită în stare de sănătate și viața în general**. În aceste cazuri:

- Se încalcă drepturile universale ale omului, precum dreptul la sănătate, dreptul la mediu curat, dreptul la locuință adecvată, dreptul la o viață sănătoasă;
- Se reduce speranța de viață în general, și speranța de viață trăită în sănătate în mod particular;
- Se resimt efectele distribuirii inegale a efectelor poluării (în funcție de distanța la care oamenii locuiesc de zonele toxice și gravitatea toxicității);
- Se produc forme specifice ale nedreptății sau inechității sociale datorită intersectării efectelor mediului toxic, locuirii inadecvate și sănătății precare;
- Aceste nedreptăți și inegalități sunt rasializate în măsura în care ele afectează persoanele și comunitățile care pe baza etniei și/ sau statutului lor socio-economic se consideră a fi o „rasă” inferioară și ajung să fie asociate cu spațiile toxice care la rândul lor și ele sunt stigmatizate.

Revendicările noastre completează o serie de recomandări internaționale existente în domeniul dreptului la mediu sănătos și al inegalităților internaționale de mediu, atrăgând atenția în România asupra:

- Nevoii de a adopta în legislația românească anumite drepturi neglijate și a asigura condiții în care toți oamenii, indiferent de statutul lor social sau etnia lor să poată să aibă acces la ele, precum:
  - o dreptul la mediu sănătos,
  - o dreptul la locuință adecvată;
- Legăturii dintre mediul toxic, locuirea inadecvată, sănătatea precară, recunoscând că starea de sănătate a populației depinde în mod direct de condițiile locuinței în care trăiesc și ale mediului în care locuințele lor sunt amplasate.
- Inegalităților de mediu create la nivel local, legate de inegalitățile dintre oameni în funcție de unde își pot permite să locuiască și/ sau unde sunt constrânși să locuiască nu doar datorită condițiilor lor financiare ci și datorită politicilor locative și politicilor inadecvate de mediu ale statutului/ autorităților administrației publice.

2. Principiile revendicărilor ENHOJUST izvorâte din recunoașterea pericolelor locuirii în mediu toxic

Principiile enumerate mai jos pot fi folosite într-o etapă următoare în definirea modificărilor legislative ce sunt necesare pentru asigurarea justiției antirasiste de mediu și de locuire.

- Este imperativă elaborarea și implementarea unor **măsuri integrate urgente**, care să **repare atât injustiția produsă de mediul toxic, cât și nedreptatea locativă** în vederea asigurării efective a dreptului de a trăi o viață sănătoasă.
  - În vederea asigurării sănătății pentru toți, **politicile de mediu-locuire-sănătate trebuie să facă urgent dreptate tuturor celor care suferă de pe urma proximității locuinței de mediu toxic**: cum sunt victimele amplasării în apropierea zonelor unde locuiesc a unor rampe de deșeuri sau incineratoare de deșeuri sau altor situri industriale toxice; precum și victimele care suferă de pe urma mutării lor în proximitatea unor surse de toxicitate.
  - Deoarece în astfel de situații avem de-a face cu o injustiție complexă care se produce la intersecția dintre mediu, locuire și sănătate dar și planificare urbană, este nevoie ca autoritățile statului să elaboreze **seturi de politici publice multi- și inter-sectoriale**.
  - Cele din urmă trebuie susținute atât de o **legislație națională** adecvată care să acopere toate domeniile implicate și să acorde atenție corelărilor dintre ele, cât și de **mecanisme de finanțare** care să asigure implementarea acestora prin **planuri multianuale concrete oriunde este nevoie de ele pe plan local**.
  - Deoarece victimele locuirii în mediu toxic de cele mai multe ori și cu precădere sunt din rândurile unor categorii sociale ce sunt considerate, pe baza etniei și/ sau statutului lor social, mai puțin importante ca sau inferioare față de alte categorii, precum sunt românii sărăciți, **în vederea asigurării justiției de mediu și de locuire pentru toți este nevoie și de combaterea rasismului instituțional și a formelor sale specifice precum rasismul de mediu și rasismul inerent politicilor de locuire**.
  - **Lacunele instituționale** din România, create în spațiul dintre prefecturi, consilii județene, consilii locale, agenții de protecția mediului, gărzi de mediu, direcții de sănătate publică fac ca **în cazurile de locuire în mediu toxic toată lumea să se eschiveze de responsabilități**, astfel încât, aparent, nicio instituție nu este responsabilă pentru producerea și perpetuarea lor. Din acest motiv, este nevoie și de o revizuire a atribuțiilor acestor instituții: **trebuie stabilite clar responsabilitățile și modurile de cooperare**, pentru ca să fie clar cine răspunde sau cum răspund împreună mai multe instituții în legătură cu efectele mediului toxic asupra sănătății și vieții oamenilor (și) în cazurile specifice ale locuirii în astfel de mediu.
3. Obligațiile autorităților publice locale cu privire la dreptul la mediu sănătos, și în particular cu privire la protejarea celor mai vulnerabili expuși la toxicitate datorită mediului în care locuiesc
- **Monitorizarea atentă a calității aerului** în mai multe zone ale localităților, ca punct de plecare în demersurile asigurării unui mediu sănătos tuturor locuitorilor.
  - **Obligativitatea realizării unor măsurători permanente a poluării aerului în zonele rezidențiale aflate în proximitatea unor rampe de deșeuri, stații de poluare a apei, sau alte platforme toxice**, acordând atenție mai multor elemente, precum: hidrogen

sulfurat, gaz metan, dioxid de carbon, mercur, arsen, cadmiu, PVC, solvenți, acizi, plumb, benzen sau clorură de vinil, dar și particulele în suspensie PM2.5 și PM10. Aceste măsurători trebuie să se efectueze și de către autoritățile publice, nu doar de poluatori, sau măsurătorile celor din urmă trebuie supravegheate din partea unei comisii de specialitate independente.

- **Cunoașterea cu exactitate a surselor de poluare** din diverse zone, cu mare atenție asupra zonelor toxice.
- **Luarea de măsuri din partea autorităților pentru a îmbunătăți calitatea aerului** în toate zonele localităților, cu mare atenție asupra zonelor toxice :
  - o **Responsabilizarea companiilor poluatoare** în localități (penalizări, obligații de re tehnologizare, suspendarea activității), cu scopul de a preveni, reduce și elimina poluarea care afectează sănătatea oamenilor, și în primul rând al celor afectați exponențial datorită locuirii lor în apropierea unor platforme toxice.
  - o **Informarea oamenilor despre gradul de poluare a aerului**, iar în cazurile ce prezintă mari pericole pentru sănătatea lor, luarea unor măsuri urgente în favoarea acestora.
- Asigurarea unei **asistențe tehnice oamenilor care sunt afectați cel mai tare de poluare în vederea sprijinirii participării acestora la procesele decizionale cu privire la locuirea și mediul lor**:
  - o **Consultarea**, și nu doar informarea oamenilor cu privire la **deciziile privind utilizarea terenurilor și mediului din proximitatea lor pentru diverse proiecte de dezvoltare**, cu atenție deosebită asupra cazurilor în care se urmărește o dezvoltare infrastructurală sau amplasarea unei entități economice cu activități poluatoare cu un potențial de a dăuna sănătății locuitorilor din apropiere.
  - o **Implementarea unor proceduri clare și accesibile prin care oamenii pot să își prezinte autorităților preocupările lor și să recomande soluții** pentru ca un proiect de dezvoltare infrastructurală din proximitatea lor să îi protejeze de la eventualele efecte negative și să le servească interesele.
- **Teste de screening gratuite** pentru populația afectată de mediul toxic, cu scopul diagnosticării unor boli în stadii în care acestea pot fi curabile.
- Suținerea persoanelor care locuiesc în zone toxice pentru a avea acces la **analize și terapii medicale** necesare tratării bolilor agravate din cauza locuirii într-un mediu toxic.
- Suținerea victimelor locuirii în mediu toxic în efortul lor de a avea **acces la justiție**, și de a obține despăgubiri de la instituțiile și companiile responsabile pentru daunele cauzate sănătății și vieții lor.
- **Adăugarea la strategiile și planurile de dezvoltare ale localităților a unui capitol privind justiția de mediu**, care să includă prevederile de mai sus și modalitățile concrete prin care ele se vor implementa.

4. Obligațiile autorităților publice locale cu privire la dreptul la locuință adecvată, și în particular cu privire la protejarea celor mai vulnerabili expuși la toxicitate datorită mediului în care locuiesc
- Garantarea accesului la locuințe adecvate pentru toți într-un mediu curat printr-o **politică a locuirii și a mediului care prioritizează interesele locuitorilor**, și nu ale companiilor care fac profit din construirea de locuințe și din activități economice poluatoare. Cu acest scop se impun următoarele :
    - o **Asigurarea în fapt a accesului la locuințe sociale¹ adecvate într-un mediu sănătos**, care oferă condiții de locuit la un preț accesibil în funcție de veniturile oamenilor și în care își pot proteja sănătatea. Se au în vedere toate categoriile sociale eligibile conform legii locuinței, acordând prioritate celor mai săraci cu condiții de locuire precare și/ sau din medii toxice.
    - o **Prevenirea evacuărilor forțate** prin măsuri integrate de locuire și de asistență și beneficii sociale.
    - o **Interzicerea relocării din alte zone ale localității a persoanelor rome și altor persoane sărace sau fără adăpost la o distanță de sub 1000 metri de la platforme toxice** (precum sunt rampele de deșeuri, sau stațiile de epurare a apei, sau foste/ noi situri industriale periculoase), și/sau într-un teritoriu slab dezvoltat sau neglijat din punctul de vedere al infrastructurii.
    - o **Asigurarea unui program de locuire în cazul fiecărui proiect de regenerare urbană** care schimbă nu doar mediul construit ci și structura socială a populației din zonele ce trec prin schimbări urbanistice majore, cu scopul de a proteja victimele vulnerabile (care nu își mai permit să locuiască în zonele ale căror valoare imobiliară crește de pe urma acestor transformări) și a le asigura, după caz, alternative locative adecvate.
  - **Reglementarea strictă a utilizării pentru scopuri rezidențiale a terenurilor periculoase** din punctul de vedere al sănătății, datorită poluării anterioare sau existenței curente a unor platforme care emană noxe toxice.

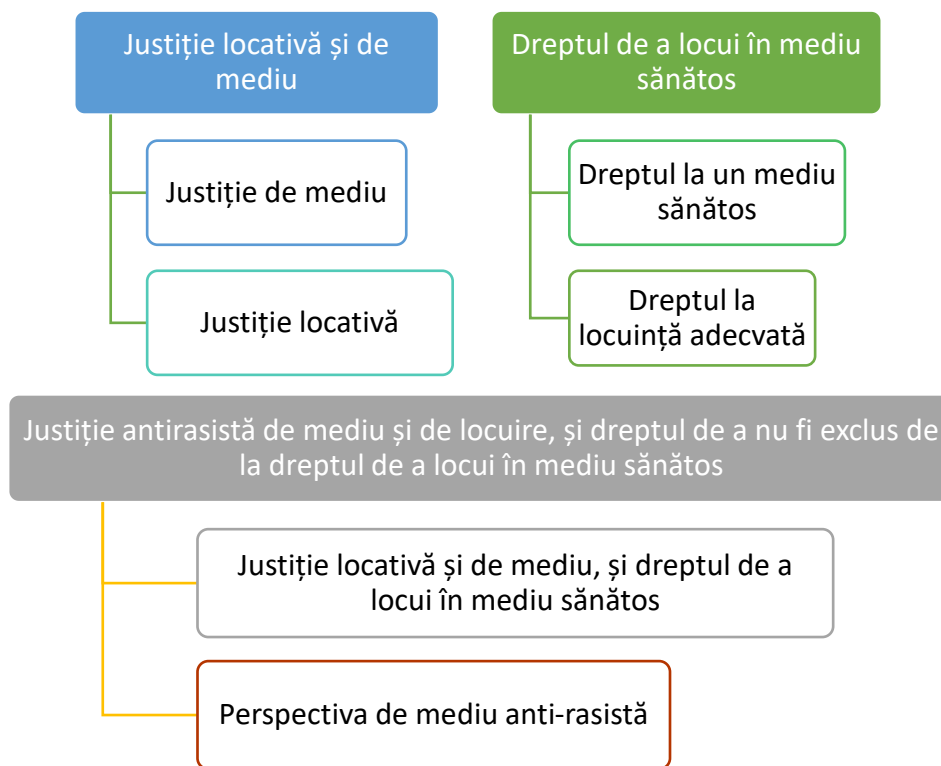
¹ Locuințele sociale sunt locuințe care asigură accesul financiar al tuturor la locuințe adecvate, fiind create pentru a servi interesul public. Ele formează un stoc de locuințe care nu este sub influența proceselor de comodificare și financiarizare ale pieței imobiliare. Conform Legii locuinței din România, persoanele care câștigă sub venitul mediu pe economie și nu au (avut) în proprietate o locuință, sunt eligibile la locuințe sociale. Tocmai acest lucru asigură faptul că locuințele sociale constituie un fond de locuințe care, chiar dacă sunt într-un bloc, sau alte clădiri colective, nu implică riscul segregării rezidențiale. Cea din urmă se întâmplă când autoritățile, de pe urma unor evacuări, mută oamenii cei mai săraci în zone sau în locuințe degradate. Segregarea rezidențială se datorează mai ales modului în care funcționează piața de locuințe, pentru că cea din urmă clasifică și distribuie locatarii în zone/ locuințe mai bune sau mai slabe în funcție de veniturile lor. Ideal ar fi, dacă chiriașii locuințelor sociale ar avea un control asupra acestui stoc de locuințe, de exemplu prin asociații de chiriași sau reprezentanți în comisii care administrează aceste locuințe și iau decizii cu privire la soarta lor.

- **Interzicerea amplasării unor platforme care poluează și prin activitatea desfășurată emană elemente toxice, la sub 1000 de metri de la o zonă locuită formal sau informal.**
  - **Relocarea imediată** a persoanelor/ grupurilor/ comunităților care locuiesc în medii ce prezintă pericole toxice, în locuințe adecvate dintr-un mediu sănătos.
5. Cuvânt de încheiere : Obligația de a asigura condiții pentru toți oamenii în vederea realizării justiției antirasiste de mediu și de locuire, sau a dreptului de a locui în mediu sănătos

În acest raport am prezentat rezultatele cercetării derulate prin proiectul ENHOJUST cu scopul de a atrage atenția asupra și de a trage semnale de alarmă în legătură cu pericolele pe care locuirea în mediu toxic le are din punctul de vedere al sănătății oamenilor, dar și în legătură cu nevoia de a combate rasismul instituțional, inclusiv rasismul de mediu.

Apoi am formulat câteva revendicări pe de o parte cu privire la justiția de mediu și pe de altă parte la justiția locativă, susținând că în cazul locuirii în mediu toxic este nevoie de conectarea celor două. Pe scurt, **revendicarea bazată pe analizele noastre este cea referitoare la justiția antirasistă de mediu și de locuire ca formă a justiției sociale care combate rasismul de mediu și nedreptatea în toate cele trei componente ale complexului locuire-mediu-sănătate.** În Introducerea raportului am clarificat toate aceste concepte, respectiv am elaborat matricea conceptuală care ne-a ghidat în formularea problemei și a revendicărilor în lumina analizelor făcute. O redăm și aici:

Matricea conceptuală ENHOJUST

Raportul ENHOJUST nu și-a asumat să formuleze modificări legislative concrete care, conform tehnicilor legislative în vigoare, să fi transpus principiile și nevoile definite în articole de legi. Acest pas trebuie să urmeze după ce **Statul Român** (guvernanți centrali și locali, parlamentari, agenții de specialitate etc) **își asumă obligațiile cu privire la protecția oamenilor față de locuirea în mediu toxic**. Asta înseamnă **obligația de a implementa măsuri prin care să creeze condiții în care tuturor, indiferent de statut social, situație economică, etnie, le va fi asigurat :**

- **dreptul la mediu sănătos,**
- **dreptul la locuință adecvată, și**
- **dreptul de a nu fi exclus de la aceste drepturi sau de a nu fi limitat în exercitarea lor.**

După conștientizarea problemei și asumarea obligațiilor cu privire la aceste drepturi, statul român va trebui să elaboreze instrumente prin care aceste drepturi se pot transpune în realitate, precum legi, politici, proceduri instituționale, programe financiare, sisteme de sancționare în cazul nerespectării obligațiilor de a le asigura.